

Etika a ekoetika Josefa Petra Ondoka: Mezi přírodními vědami, filosofií a teologií

PhDr. Bc. Zuzana Svobodová, Ph.D.

Abstrakt:

Článek *Etika a ekoetika Josefa Petra Ondoka: Mezi přírodními vědami, filosofií a teologií* analyzuje část teoretického díla J. P. Ondoka, zejména na základě jeho knihy *Člověk a příroda: Hledání etického vztahu*. Zvláštní důraz je kladen na vymezení Ondokova přínosu etickému a ekoetickému myšlení a na vazbu (tohoto myšlení) s aristotelsko-tomistickou filosofií.

Abstract:

The article called *Ethics and Ecoethics by Josef Petr Ondok: Between the Sciences, Philosophy, and Theology*, analyzes one part of the theoretical works by J. P. Ondok, in particular related to his book called *Člověk a příroda: Hledání etického vztahu* (Man and Nature: In search for an Ethical Relationship). Special attention is devoted to defining Ondok's contribution to considerations on ethics and ecoethics as well as to the link between these reflections with the philosophy of Aristotle and Thomas Aquinas.

Klíčová slova:

agatocentrismus; Aristotelova etika; bioetika; člověk a příroda; ekoetika; etika; etika Tomáše Akvinského; hodnoty; Josef Petr Ondok

Keywords:

agathocentrism; Aristotle's ethics; bioethics; ecoethics; ethics; ethics of Thomas Aquinas; Josef Petr Ondok; man and nature; values

J. P. O. – nenápadné iniciály, kterými se běžně podepisoval Josef Petr Ondok na skripta věnovaná studentům Teologické fakulty Jihočeské univerzity. Skromné označení sebe sama jako autora třemi písmeny bylo případným vyjádřením jeho celkového projevu v nejširším slova smyslu pedagogického. Za neokázalostí a prostým stylem však byla zjevná nevšední erudice a oddanost poslání, které přijal. V roce 2013 uplynulo deset let od jeho smrti a při té příležitosti se nejen vzpomínalo, ale také nově promýšlelo dílo tohoto českého teologa, filosofa a biologa.

Vzhledem k zaměření časopisu Envigogika si dovoluji předložit analýzu části jeho díla v oblasti ekoetiky. Základní údaje o Ondokově životě a o tom, jak rozuměl svému poslání, podává například Karel Skalický v článku *Josef Petr Ondok – učitel a svědek*¹, podrobněji lze číst o klíčových životních událostech Josefa P. Ondoka v autobiografické knize *Muklovský Vatikán*², v níž líčí život v pracovních táborech komunistického režimu v Mírově, Jáchymově, Leopoldově a ve Valdicích. Jimi všemi si prošel, a přesto zůstal na duchu nezlomen; díky důmyslně (tajně) organizované výuce, které se mu v táborech dostalo od spoluvězňů – kněží, byl schopen psát později svěžím způsobem filosofická či teologická pojednání. Z nich zde jmenuji pouze tituly *Důkaz, nebo hypotéza Boha?*³, *Bereme smích vážně?*⁴, *Čmelák asketický*⁵. J.P.O. přitom publikoval také řadu článků v zahraničních odborných časopisech a habilitoval se na Biologické fakultě Jihočeské univerzity⁶ v oboru ekologie. Etickým otázkám se věnoval především v pracích *Člověk a příroda. Hledání etického vztahu*⁷, *Bioetika*⁸ a v navazující monografii *Bioetika, biotechnologie a biomedicína*⁹. V díle *Přírodní*

¹ Skalický, Karel. *Josef Petr Ondok – učitel a svědek*. Dostupné z WWW:

<<http://www.teologicketexty.cz/casopis/2004-1/Josef-Petr-Ondok-ucitel-a-svedek.html>>.

² Ondok, Josef Petr. *Muklovský Vatikán*. 1. vyd. Brno: CDK (Centrum pro studium demokracie a kultury), 2005. 135 s., viii s. obr. příl. *Historia ecclesiastica*; sv. č. 13. ISBN 80-7325-040-3. 2. vydání tamtéž v roce 2007: Ondok, Josef Petr. *Muklovský Vatikán*. 2. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2007. 135 s., viii s. obr. příl. *Historia ecclesiastica*; sv. č. 13. ISBN 978-80-7325-106-2.

³ Ondok, Josef Petr. *Důkaz nebo hypotéza Boha?*. 1. vyd. Svitavy: Trinitas, 1998. 155 s. *Studium*; sv. 104. *Studie Teologické fakulty Jihočeské univerzity*; sv. 2. ISBN 80-86036-05-7.

⁴ Této knihy si autor dle vlastních slov vážil nejvíc. Ondok, Josef Petr. *Bereme smích vážně?*. 1. vyd. Svitavy: Trinitas, 2000. 118 s. *Studium*; č. 140. *Studie Teologické fakulty Jihočeské univerzity*; sv. 15. ISBN 80-86036-46-4. 2. vydání v roce 2003: Ondok, Josef Petr. *Bereme smích vážně?*. 2. vyd. Svitavy: Trinitas, 2003. 118 s. *Studie Teologické fakulty Jihočeské univerzity*; sv. 15. *Studium*; sv. 140. ISBN 80-86036-81-2.

⁵ Ondok, Josef Petr. *Čmelák asketický = Bombus asceticus: úvahy o křesťanské spiritualitě*. 1. vyd. Svitavy: Trinitas, 2004. 144 s. *Studium*; sv. 181. ISBN 80-86036-90-1.

⁶ dnešní Přírodovědecká fakulta Jihočeské univerzity

⁷ Ondok, Josef Petr. *Člověk a příroda: hledání etického vztahu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998. 110 s. *Studie Teologické fakulty Jihočeské univerzity*; sv. 4. *Studium*; sv. 108. ISBN 80-7192-239-0.

⁸ Ondok, Josef Petr. *Bioetika*. 1. vyd. Svitavy: Trinitas, 1999. 134 s. *Studie Teologické fakulty Jihočeské univerzity*; sv. 11. *Studium*; sv. 126. ISBN 80-86036-24-3.

⁹ Ondok, Josef Petr. *Bioetika, biotechnologie a biomedicína*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2005. 214 s. *Studie Teologické fakulty Jihočeské Univerzity*; č. 24. ISBN 80-7254-486-1.

vědy a teologie ukazuje, jak z dialogu teologie s přírodními vědami může pramenit metodické východisko pro teologii.

V roce 1996 psal Josef Petr Ondok ve skriptech *Obecná etika* pro druhý ročník denního studia na Teologické fakultě Jihočeské univerzity: „Současná ekologická krize ... má v sobě i etický moment. Její kořeny tkví především v nekontrolovatelné exploataci přírody člověkem a v technokratickém systému společnosti. ... Analýza zrodu krize ukázala, že jedním z principiálních zdrojů této krize je nesprávné chápání etiky člověka. Člověk nemá morální závazky a povinnosti jen sám vůči sobě, nebo vůči společnosti, ale také vůči ostatním živým tvorům i vůči neživé přírodě, se kterou spoluvytváří své životní prostředí.“¹⁰ A cituje Van R. Pottera: „Potřebujeme novou moudrost, která by byla poznáním o tom, jak užívat poznání.“¹¹

Ondok zde naráží na nedostatek moderního subjekt-objektového vnímání vztahu člověka a světa. Člověk se nadále nemůže považovat za jediný subjekt ve světě, byť by se cítil obdařen nejlepšími schopnostmi. Je třeba znovu se učit vnímat člověka – sami sebe – jako součást světa, jako součást, která je obdařena výjimečnými dary, ale s úkolem k (výjimečné) odpovědnosti za uchování řádu celku světa. Role člověka je skutečně jedinečná, ale služebná, nikoli panská ve smyslu nadřazené a neomezené moci, nikoli tedy k technokracii, ale k utváření domova – místa, v němž je možné rozvíjet život – je vyzván člověk svými schopnostmi. Ono „nesprávné chápání etiky“ v posledku značí v Ondokově textu nesprávné chápání toho, k jakému jednání je člověk povolán, což v posledku také značí nesprávné sebepojetí člověka, nesprávné vidění cíle lidského jednání. Člověk dle Ondoka není povinován jen vůči vlastní existenci, ale vůči existenci lidského rodu vůbec, je tedy povolán uchovat své životní prostředí jako podmínku uchování života na zemi, je to povinnost vůči budoucím generacím. Etické hodnoty nemohou být oddělovány od ekologických. Antropologické koncepce vytvořené do 20. století je třeba rozšířit o hledisko vztahu člověka k přírodě.

Naléhavě je citováno pět závěrů v knize Van Pottera¹²: „1. Uznávám potřebu okamžité akce pro ozdravení světa postiženého krizemi. 2. Uznávám, že budoucí přežití a vývoj lidstva, jak biologický, tak kulturní, je silně podmíněn aktuálními aktivitami a plány člověka. 3. Uznávám jedinečnost každého jedince a jeho instinktivní potřebu přispět k zlepšení některé z větších jednotek společnosti způsobem kompatibilním s dlouhodobými potřebami společnosti. 4. Uznávám nevyhnutelnost některého lidského utrpení, které vyplývá z přirozeného řádu u biologických druhů a ve fyzickém světě, avšak nepřijímám pasivně to utrpení, které vyplývá z nelidskosti člověka vůči člověku. 5. Uznávám finalitu smrti jako nutnou součást života, úctu k životu, víru v bratrství lidí a svou povinnost vůči příštím generacím.“

Již z těchto Van Potterových závěrů vyplývá jistá antropologie, která zdůrazňuje jedinečnost každého člověka, přirozený řád biologických druhů zahrnující smrtelnost, povolání člověka jednat lidsky, spojenectví lidí v rámci stávající společnosti, ale také vzhledem k dalším generacím.

---

¹⁰ Ondok, Josef Petr. *Obecná etika. Jednosemestrový kurs pro 2. ročník denního studia*. Ineditní text. Teologická fakulta Jihočeské univerzity. Č. Budějovice, 1996. S. 40.

¹¹ Tamtéž. Odkazováno na: Van Potter, R. *Bioethics. Bridge to the Future*. New Jersey, 1959.

¹² Tamtéž, s. 41.

Autoři jako S. Gorovitz a T. A. Shannon již rozlišovali bioetiku od ekoetiky – a rozvíjeli ekoetiku (*environmental ethics*) jako etiku životního prostředí, přičemž bioetika pak byla pojímána jako etická teorie biologicko-medicínských problémů, jako „etika zdraví“ či „etika péče o zdraví“ (*healthcare ethics*¹³). Lze vidět tuto diferenciaci ekoetiky a bioetiky jako pouhé praktické vymezení konkrétních témat, avšak oproti Van Potterovu pojetí a jeho výzvě po uvědomění si postavení člověka v jednom řádu světa, nikoli nad světem, či v odstupu vůči světu. V tomto světle se pozdější oddělení ekoetiky od bioetiky může jevit jako nové tříštění pojetí řádu světa, kdy se člověk opět staví do pozice toho, kdo rozhoduje o rozdělení řádu na eko- a bio-, a tato pozice může být východiskem opět k sebepojetí člověka jakožto pána a vládce, jen s tím rozdílem, že nyní si uvědomuje dilematickou situaci, do níž je postaven.

Ekoetiku jakožto obor neřadí Ondok k aplikované etice, neboť obecná etika – z níž vychází aplikovaná etika – byla tradičně rozvíjena z perspektivy člověka, případně společnosti. Již Aristoteles pokládá etiku za součást nauky politické. Pro Aristotela byl člověk přímo definován určeností svého života pro život v obci¹⁴ (pak samozřejmě i etika byla záležitostí obce), přičemž obec předchází jednotlivce, tak jako celek předchází část.¹⁵ Také podle Etiky Nikomachovy je člověk určen pro život v obci¹⁶.

Nyní však předkládá ekoetika problémy, které nelze všechny řešit v rámci obecné etiky, jež je zaměřena na člověka či obec, neboť zde jde o vztah k přírodě: „Ekoetika musí vycházet z analýzy vztahu člověka k přírodě...“¹⁷ Ekoetika by proto byla spíše rozšířením obecné etiky, nebo by se tradiční obecná etika musela rozšířit o pojetí přírody a hledisko vztahu člověka k přírodě. Díky novým podstatným otázkám týkajícím se celku života a světa, které vznášá ekoetika, hovoří někteří místo o ekoetice o filosofické ekologii nebo o ekologické filosofii. Filosofická ekologie či filosofie životního prostředí pak obsahuje nejen ekoetiku v užším slova smyslu, ale také například ontologické otázky (ontologie živé i neživé přírody). Ondok cituje z knihy A. Brenmana *Etika životního prostředí*¹⁸, v jejímž úvodu se pojednává o filosofii životního prostředí, která je obecnou teorií vztahů mezi člověkem, přírodou a hodnotami a má „čtyři komponenty: (1) teorie o tom, co je příroda a jaké komponenty a základní procesy obsahuje; (2) teorie o lidských bytostech a některých obecných perspektivách života člověka a o kontextu, v němž je prožíván; (3) teorie o hodnotě a hodnocení lidské aktivity se zřetelem k oběma předchozím bodům; (4) teorie o metodě, která udává, jakými standardy jsou zkoušeny, potvrzovány nebo odmítány etické nároky,

¹³ Tak u B. M. Ashleyho a K. D. O'Rourkeho.

¹⁴ Aristoteles. *Politika*. 1278 b 19: „estin anthrópos zóon politikon“ („člověk jest přirozeně určen pro život v obci“). Srov. Aristoteles. *Politika*. 1253a 2. 9: „ho anthrópos fysei politikon zóon“ („člověk jest bytost přirozeně určená pro život v obci“), „politikon ho anthrópos zóon“ („člověk jest bytostí určenou pro pospolitý život“).

¹⁵ Aristotelés. *Politika*. 1253 a 19.

¹⁶ Aristoteles. *Etika Nikomachova*. 1097b 11: „fysei politikon ho anthrópos“ („člověk jest přirozeně určen pro život v obci“). Na tomto místě Seneca překládá řecký termín „politikon“ latinským výrazem „sociale“, tedy pak by byl člověk přirozenosti společenské, avšak Aristoteles má na mysli spíše určení pro život v obci ve smyslu účelu. Srov. Poznámky A. Kříže in: Aristoteles. *Etika Nikomachova*, s. 253.

¹⁷ Ondok. *Člověk a příroda*, s. 15.

¹⁸ Brenman, A. [ed.] *The Ethics of the Environment*. S. 15-26. Cit. Dle: Ondok. *Člověk a příroda*, s. 17.

k nimž obecná teorie dochází.¹⁹ První dvě komponenty (teorie) by zde zahrnovaly otázky ontologické, třetí je axiologie a čtvrtá metaetikou (metateorií etiky či konkrétněji metateorií ekoetiky).

Ekoetiku je možné vnímat také jako kritiku tradiční etiky, která byla antropomorfní a individualistická, přičemž podcenila či opomenula vztah a povinnost člověka vůči přírodě. Výraz „antropomorfní“ značí, že tradiční etika se soustředila na cíl či povinnost člověka vůči sobě a vůči druhým lidem či společnosti (nikoli vůči lidstvu jako biologickému druhu) – podle člověka a jím nahlédnuté představy o smyslu či cíli života byla (a v jistém smyslu nutně stále je) etika takto utvářena či pěstována. S tím souvisí i její řazení Aristotelem k nauce politické a současné její místo mezi vědami humanitními. Tradiční etika byla ovšem nejen antropomorfní, nýbrž nejpozději od počátku novověku rovněž antropocentrická, totiž člověk byl představován jako vrchol evoluce a život lidstva jako poslední účel nebo cíl světového vývoje. A to přesto, že si již člověk uvědomuje závislost svého života na životním prostředí – v důsledku tohoto rozporu se antropocentrické pojetí se proměnilo v biocentrické, v němž je člověk viděn v souřadném postavení s dalšími živými druhy světa; ještě zde ale chybí vztah člověka k neživé přírodě. I když tento biocentrický model hraje i v současnosti důležitou roli v mnoha vědních oborech, poukazuje Josef P. Ondok na další orientaci etiky, kterou vidí u Erazima Koháka²⁰, totiž na agatocentrismus (tj. se zaměřením na dobro).²¹ V něm by mělo být vyváжено biologické a ekologické hledisko lidské existence, ale také dimenze duchovní aktivity a tvorby (kultury), vlastní člověku, který se nepodílí jen na „biosféře“, ale také na „noosféře“, řečeno s Teilhardem de Chardin.

Podobně připomíná Jolana Poláková v přehledu koncepcí statusu hodnoty, které přinesl dosavadní vývoj filosofického myšlení, vedle ontocentrické a antropocentrické koncepce zejména podnětnost agatocentrické koncepce: „Hodnotové vědomí moderního člověka je zde vyváděno ze své ‚narcistické slepoty‘, ozřejmuje se mu zásadní autonomie hodnot: Hodnoty jsou nezávislé na člověku a přesahují bytí; vnímáme je jako *platné* nezávisle na tom, co je, a nezávisle na lidské vůli. Status hodnoty se tak vymyká antropologickým i ontologickým kategoriím. Tím však není nijak přerušena vazba hodnot k bytí a k člověku – pouze je jednoznačně zřejmé, že agatologický řád není určen ze strany bytí nebo člověka. Hodnota je pochopena jako to, co se člověku nabízí k *činné participaci jako dobré samo o sobě*.“²² I když Jolana Poláková ve svém článku neodkazuje na Kohákovo dílo, podobnost pojetí je zjevná. Je nutné ovšem upozornit, že „vývoj“ axiologických koncepcí není ani Polákovou popisován či vnímán ve smyslu dějinného vývoje, ale pouze v rámci systematizace jsou takto tyto koncepce odděleny – ve skutečnosti již od počátku etického

¹⁹ Ondok. *Člověk a příroda*, s. 17.

²⁰ Srov. zejména in Kohák, Erazim. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998. 203 s. Studijní texty; sv. 17. ISBN 80-85850-63-X. Kohák, Erazim. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*. 2., přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. 204 s. Studijní texty; sv. 17. ISBN 80-85850-86-9. Z článků zejm. Kohák, E. Za agathocentrickou ekologii. *Vesmír* 2, 1992, s. 92-93.

²¹ Ondok. *Člověk a příroda*, s. 19.

²² Poláková, Jolana. Hledání dobra: Odkazy a výzvy filosofické axiologie. *Teologické texty*. 2009/4, Praha, 2009. ISSN 0862-6944. Dostupné též na WWW: <<http://www.teologicketexty.cz/casopis/2009-4/Hledani-dobra-Odkazy-a-vyzvy-filosoficke-axiologie.html>>. Termín „agathologie“ (jak přepisovali například Ondok i Kohák) či „agatologie“ užívají i jiní autoři – kontinuálně ve svém díle například Radim Palouš.

myšlení je pramenem právě pojem dobra (*agathon, bonum*), označuje dokonce také hodnotu vůbec. Eudaimonistické etiky jsou teprve jeho specifikací – kdy se pojímá jako dobro pro člověka; podobně utilitaristické pojetí – kdy je dobro „k něčemu“. Dobro je tím, co *přidává jsoucím žadatelnost* – což v antické a středověké metafyzice neznamená užitekprotnost pro lidské potřeby, ale žadatelnost, která má ontologický smysl: „V rámci této obecné agatologicko-ontologické dynamiky je i ‚pro nás‘ (eticky) dobré směřovat k plnému uskutečnění své ideální přirozenosti – své lidské hodnoty – a v rámci toho napomáhat rozvíjení hodnotného bytí i u ostatních jsoucen...“²³. Tomáš Akvinský přitom popisuje tuto žadatelnost jako přirozené smyslové apetitivní síly (*appetitus concupiscibilis*), na rozdíl od nežádoucí disharmonie v nitru člověka (*concupiscentia*).

Skutečně důkladná znalost Aristotelových a Tomášových textů pomáhala i Ondokovi, společně s analytickou²⁴ metodou, ke které se vždy hlásil (a kterou nespojoval jen s pozitivistickým či neopozitivistickým smýšlením), aby druhým zprostředkoval v utříděné a ucelené formě výsledky velmi subtilního filosofického či teologického myšlení.

Právě na možný přínos aristotelско-tomistické filosofie pro ekoetiku se v souvislosti s odkazem Josefa P. Ondoka soustředím, přičemž nechám stranou všech dvanáct různých východisek a variant ekoetiky, o nichž ve své knize *Člověk a příroda* Ondok také pojednává.²⁵

I když aristotelско-tomistická filosofie si nekladla přímo ekoetické otázky, usiluje Ondok o prozkoumání, zda principy a kategorie této filosofie lze aplikovat k řešení problému ekoetiky. S tím souvisí i druhý úkol, který si v souvislosti se zkoumáním scholastické filosofie vzhledem k ekoetice Ondok klade, totiž určit, zda lze ze scholastické filosofie odvodit absolutní panství člověka nad přírodou, zda se tato filosofie explicitně či implicitně kloní k dominanci člověka nad přírodou.²⁶

Nejdříve se vyazuje ekoetická závaznost z aristotelско-tomistického pojmu přirozenosti (*natura*) člověka. Zde platí, že jednání je kvalifikované jako eticky dobré, jestliže je ve shodě s přirozeností, uskutečňují-li se při tomto jednání možnosti a schopnosti obsažené v přirozenosti člověka. Pojem přirozenosti by měl zahrnout vše, co nutně k věci patří, co je jejím určením a odlišením od jiných jsoucen. Tomáš Akvinský se při vymezení přirozenosti člověka opírá o Aristotelův odkaz na lidský rozum, podle něj je tedy specifickou odlišností (*differentia specifica*) člověka vůči jiným živočichům právě racionalita. Při tom však ani Aristoteles ani Tomáš nezdůrazňovali tělo a lidskou tělesnost jako to, co nutně k člověku patří jako k jeho přirozenosti. Právě skrze tělesnost by se však ukázalo, jak je člověk doslova závislý na půdě, přírodě a životním prostředí a znamenala-li „přirozenost“ ve scholastice

²³ Tamtéž. Srov. Ondok. *Člověk a příroda*, s. 9.

²⁴ analýza – z řeckého „analyó“: rozvazovat, rozebírat, rozkládat (složitě na jednodušší).

²⁵ Odkazuji zde pouze na pořadí a názvy jednotlivých variant ekoetiky, jejichž popis a reflexi může čtenář v Ondokově knize *Člověk a příroda* najít: koncepce antropocentrická, biocentrická, patocentrická, dále hlubinná ekologie, koncepce holistická či ekocentrismus, ontologická, jako další východisko ekoetiky je uveden předzkušnostní původ etické závaznosti, dále konvencionismus a konsensualismus, ekofeminismus, Heideggerova filosofie a ekoetika, dalšími pojednanými východisky jsou vnitřní hodnota, morální právo a morální statut, a přehled je uzavřen reflexí pluralistické koncepce ekoetiky. Srov. třetí kapitola in: Ondok. *Člověk a příroda*, s. 21–68.

²⁶ Srov. Ondok. *Člověk a příroda*, s. 79.

pohyb k uskutečnění, eticky vyjádřeno: „pohyb za jednotou a dobrem“, nelze si představit toto uskutečnění člověka bez jeho životního prostředí. Tradiční pojem přirozenosti by tedy musel být doplněn o charakteristiku biologické závislosti člověka na přírodě – tedy člověk je nejen přirozenosti společenské (Seneca), nejen obec předchází jednotlivce (Aristoteles), ale člověk je též podstatně „zemák“ – biblický Adam z prachu země –, závislý na svém přírodním prostředí. Zde by pak mohlo být východisko pro odvození etického vztahu člověka k přírodě. I pro aristotelskou filosofii je ale platné stanovisko o závislosti člověka na přírodě, neboť příroda je celkem, jejíž částí je člověk – a jestliže aristotelsky předchází celek část, pak příroda předchází člověka, a tedy je (implicitně) přirozeností člověka příroda.

Druhou cestou, jak Ondok odvozuje některé ekoetické principy z pojmů aristotelsko-tomistické filosofie, je odvození vnitřní hodnoty přírody²⁷ díky aplikaci ontologické teorie o transcendentálních atributech jsoucna. V této aristotelsko-tomistické teorii platí, že veškeré jsoucí je dobrem (tj. hodnotou) v tom stupni, v jakém je jsoucím.²⁸ Tedy opak dobra – zlo – nemá vlastní existenci, ale je porušením integrity jsoucího. Všechno jsoucí je pak transcendentálním atributem dobra, proto je vše jsoucí hodnotné²⁹. Toto zaměření k dobru, upozorňuje Ondok, je filosoficky dále netématizovatelné. Proto první, nejobecnější etický imperativ zní: směřovat za dobrem. Tomáš Akvinský označoval přirozený pohyb bytosti za dobrem jako prvotní svědomí – synderesis (pravešdomí, netématizovatelné svědomí).

Výše naznačený druhý úkol při zkoumání vztahu scholastické filosofie a ekoetiky – určení, zda scholastická filosofie zahrnuje tvrzení o absolutním panství člověka nad přírodou – řeší Josef P. Ondok pozornou hermeneutikou *Tomášových výroků*. V nich je na jedné straně člověk, protože má racionální duši, označen jako nejvyšší stupeň tvorstva, jako cíl stvoření, ale na druhé straně je podle Tomáše nejvyšší smysl celého světa v tom, aby sloužil ke zdokonalení lidského poznání – racionální duše člověka není tedy jen dar, ale také úkol. Přesto je zde zjevné antropocentrické pojetí přírody. Člověk však není absolutním vládcem na zemi, ale dle Tomáše je správcem či zástupcem (latinsky procurator), totiž zástupcem Boha, správcem pověřeným spravovat zemi v intenci, kterou sleduje Bůh.³⁰ Celkové Tomášovo pojetí je tedy teocentrické, nikoli antropocentrické.

O tuto odpovědnost či etickou závaznost člověka vůči přírodě jde Ondokovi v jeho ekoetice především – totiž vnímat ekoetiku jako vytvoření etické teorie, která dále poskytuje základní pojmy a kategorie pro zdůvodnění etické závaznosti člověka v jeho vztahu k přírodě. Tím se Ondok vymezuje jednak vůči ekoetice chápané jako konvenční soubor zásad, kdy etická závaznost není zdůvodňována, ale stanovena na základě konsenzu, a jednak vůči

²⁷ Tato vnitřní hodnota je pro mnohé ekoetiky východiskem pro celou ekoetiku.

²⁸ Srov. Tomáš Akvinský. *Summa contra gentiles*, L. III, c. 7 – odkazováno dle Ondok. *Člověk a příroda*, s. 82.

²⁹ Zde je důležité poznamenat, že i velké utrpení, ztráty a bolesti jsou hodnotné (ve smyslu k dobru zaměřené), jsou-li obětovány – tedy nesený jako oběť, i s tím, že konkrétní důvody utrpení jsou nám často neznámé (neznáme například odpověď na to, proč zrovna ty které konkrétní malé děti zahynuly).

³⁰ Srov. Tomáš Akvinský. *Summa contra gentiles*, L. III, c. 112.

ekoetice jako návodu k určitému postoji vůči přírodě. K postoji, který ovšem není zdůvodňován ucelenou teorií, jež by odvozovala etické povinnosti - ekoetika je v tomto pojetí spíše světový názor než teorie filosofická či vědecká. O ekoetiku vpravdě filosofickou, ale i takovou, která obstojí pod přísnými měřítky vědy, usiloval svým dílem Josef Petr Ondok.

Bibliografie:

- Aristotelés. (1996). *Etika Níkomachova*. (Překlad Antonín Kříž). Praha: P. Rezek.
- Aristotelés. (2009). *Politika*. (Editor Antonín Kříž). Praha: Rezek.
- Kohák, E. (1992). Za agathocentrickou ekologii. *Vesmír 2*.
- Kohák, E. (2000). *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Kohák, E. (1998). *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Ondok, J. P. (2000). *Bereme smích vážně?* Svitavy: Trinitas.
- Ondok, J. P. (2003). *Bereme smích vážně?* Svitavy: Trinitas.
- Ondok, J. P. (2005). *Bioetika, biotechnologie a biomedicína*. Praha: Triton.
- Ondok, J. P. (1999). *Bioetika*. Svitavy: Trinitas.
- Ondok, J. P. (1998). *Člověk a příroda: hledání etického vztahu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství.
- Ondok, J. P. (2004). *Čmelák asketický = Bombus asceticus: úvahy o křesťanské spiritualitě*. Svitavy: Trinitas.
- Ondok, J. P. (1998). *Důkaz nebo hypotéza Boha?* Svitavy: Trinitas.
- Ondok, J. P. (2005). *Muklovský Vatikán*. Brno: CDK (Centrum pro studium demokracie a kultury).
- Ondok, J. P. (2007). *Muklovský Vatikán*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).
- Ondok, J. P. (1996). *Obecná etika. Jednosemestrový kurs pro 2. ročník denního studia*. Č. Budějovice: Teologická fakulta Jihočeské univerzity.
- Poláková, J. (2009). Hledání dobra: Odkazy a výzvy filosofické axiologie. *Teologické texty, 4*.
- Skalický, K. (2004). Josef Petr Ondok – učitel a svědek. *Teologické texty, 1*.

PhDr. Bc. Zuzana Svobodová, Ph.D. vyučuje na Univerzitě Karlově v Praze – 3. lékařské fakultě, na Teologické fakultě Jihočeské Univerzity v Českých

Budějovících, na Katedře teologie a filosofie Jaboku – Vyšší odborné školy sociálně pedagogické a teologické, dále učí studenty UK Evangelické teologické fakulty. Zabývá se filosofií výchovy, etikou, dějinami vzdělávání a zkoumá vztahy náboženské a kulturní vzdělanosti.